

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETI RÉSZ

Mencshely

Készült : Mencshely község településrendezési terve felülvizsgálatához

Megrendelő:

Mencshely Község Önkormányzata

Készítette: Havasi Bálint régész (szakértői engedélyszám: 15-024)

Tartalomjegyzék

1.	A tanulmány tárgya	3
2.	Törvényi környezet.....	5
2.1.	Általános elvek, konkrét előírások	5
	A kulturális örökség védelmét megalapozó nemzetközi jogszabályok jegyzéke:	6
1.1.	Az örökségvédelemmel, a régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:.....	6
1.2.	Egyéb, a kulturális örökségvédelem területét érintő jogszabályok:	7
1.3.	A régészeti területek típusai	7
1.3.1.	Kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhelyek	7
1.3.2.	Nyilvántartott régészeti lelőhelyek	8
1.3.3.	Régészeti érdekű területek, az addig ismeretlen, újonnan észlelt régészeti lelőhelyek ..	9
1.4.	Nagyberuházásokra vonatkozó külön rendelkezések	10
1.1.	A lakóépületek építésének egyszerű bejelentésére vonatkozó szabályok	11
3.	Vizsgálat – értékfelmérés	12
3.1.	Földrajzi leírás, elhelyezkedés	12
3.2.	- Történeti áttekintés, történeti területhasználat.....	12
3.3.	Természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések.....	14
3.3.1.	Védettségek, korábbi kutatási eredmények.....	14
3.3.2.	Területhasználat és terület állapota a kulturális örökség összefüggésrendszerében	18
4.	Változtatási szándékok	20
4.1.	Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változtatás.....	20
5.	Hatáselemzés a különböző hatásterületek kijelölésével (hatásvizsgálat és javaslatok)	21
5.1.	Régészeti emlékek fenntarthatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának általános jogszabályi háttere.....	21
5.2.	Kárenyhítés lehetősége, költsége illetve ellentételezésének lehetőségei.....	23
5.3.	A jelenleg hatályos településrendezési terv régészeti örökség védelmére vonatkozó intézkedései	24
5.4.	Javaslatok a terület további hasznosítására.....	25
6.	Összefoglalás.....	25
7.	Nyilatkozat	25
8.	Felhasznált irodalom	27

1. A tanulmány tárgya

A jogszabályi előírások szerint a településszerkezeti tervet legalább tíz évenként felül kell vizsgálni és gondoskodni kell az időközben történt módosítások egységes tervbe foglalásáról. A településrendezési eszközök átfogó vizsgálata nemcsak a törvényi előírás miatt szükséges, hanem az időközben végbement gazdasági és társadalmi továbbá jogszabályi változások miatt is.

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. tv. 7. § (1)-(2) bekezdése alapján a településrendezés során tekintettel kell lenni a fenntartható fejlődést szolgáló településszerkezet és a jó minőségű környezet kialakításának igényére, a helyi népesség identitásának erősítésére, a kulturális örökségük sokféleségének és gazdagságának megőrzésére, a megőrzésre érdemes történeti vagy településképi jelentőségű településrészek és az építészeti és régészeti örökség védelmére. Ennek értelmében *a kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. tv. 85/A. §.(1)-(2) bekezdései szerint, amennyiben a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból érintett, már a településfejlesztési koncepció elkészítése során települési örökségvédelmi hatástanulmány készítése kötelező. Az örökségvédelmi érintettség tisztázása a hatályos településrendezési eszközök, valamint a Kötv. 71. § (1) bekezdés szerinti közhiteles örökségvédelmi nyilvántartás adatai alapján történik, amely nyilvántartás vezetése *a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról* szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (a továbbiakban Övr.) 3. § (1) bekezdés c.) pontja szerint a kulturális örökségvédelemért felelős miniszter, a mai napon hatályos jogszabályok szerint az Építési és Közlekedési Miniszter hatásköre országos illetékességgel.

A kulturális örökség védelméről és a védelem szabályairól a Kötv. és az Övr. rendelkezik, előírásait a tervezés során figyelembe kell venni. A Kötv. 3.§ kimondja, hogy a településrendezés és –fejlesztés tervezését hazánk kulturális örökségének védelmével összhangban kell elvégezni, továbbá az Övr. 91. § (1) bekezdése alapján figyelemmel kell lenni a védett régészeti örökség és a védett műemléki értékek helyben történő megőrzésének alapvető követelményére.

A települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalmi elemeit és követelményeit az Övr. 14. melléklete tartalmazza. Az Övr. 83. § (1)-(4) bekezdései a kötelező tartalmi elemeket, és azok kidolgozását a különböző településrendezési eszközök készítésével párhuzamosan, a készítéssel összhangban határozzák meg. A hatástanulmány régészeti szakterületi része kötelező tartalmi eleme a régészeti örökség felmérése. Az Övr. 14. melléklet 1. b.) pontja

legalább az újonnan beépítésre szánt területek vonatkozásában megalapozó régészeti terepbejáráson alapuló felmérést ír elő, amely régészeti felmérést az Övr. 83.§ (2) bekezdés b.) pontja alapján legkésőbb a helyi építési szabályzat kidolgozása során el kell készíteni. A terepbejárást az Övr. 84. § (4) bekezdés alapján a területi múzeum legfeljebb 60 feltárással alkalmas nap alatt térítésmentesen végzi el.

A hatástanulmány elkészítéséért az Övr. 84. § szerint a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője felel. A települési örökségvédelmi hatástanulmány műemléki és régészeti szakterületi részének készítésére jogosultak körét az Övr. 84. § (2)-(3) bekezdése határozza meg. A régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet szerinti régészeti szakértők aktuális névsora a <http://regeszeti-nevjegyzek.e-epites.hu/>, honlapon érhető el.

Jelen tanulmány Mencshely község területére vonatkozóan RMI (IVO) Nyilvántartás 2024. 02.25-i adatai alapján készült., továbbá a hatályos településrendezési tervben szereplő - fejlesztésre szánt - részeket és a meghatározott beruházási zónákat vizsgálja.

A tanulmány egészét *a szerzői jogról* szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogvédelem illeti meg. A tanulmány sokszorosítása, átdolgozása, az abból való idézés, vagy bármely más formában történő felhasználása csak a szerző írásbeli engedélyével történhet. A szerzői jog megsértése büntetőjogi következményeket von maga után. A tanulmányt annak megrendelője csak a szerződésben meghatározott célokra használhatja fel. A tanulmány, a szerződéstől eltérő, vagy újabb hatástanulmány részeként történő felhasználása csak a szerzői jogok birtokosának írásos engedélyével lehetséges.

2. Törvényi környezet

2.1. Általános elvek, konkrét előírások

Magyarország Alaptörvénye Alapvetésének P) cikke alapján a kulturális értékek a nemzetünk közös örökségét képezik, védelmük, megőrzésük a jövő nemzedékek számára mindannyiunk közös kötelessége, fontos állami feladat. Az Alaptörvény és az ágazati jogszabályok egységesen a helyszíni megőrzés fontosságát helyezik előtérbe, a kulturális örökségvédelem preventív jellegét hangsúlyozzák.

A régészeti lelőhely – részben, mint a környezeti elemek egyike (*a környezet védelmének általános szabályairól* szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § (1). bekezdése szerint) – a hatályos magyar törvények értelmében általános védelmet élvez. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségének megőrzését Kötv. rendelkezései szerint, az alábbiak alapján biztosítani kell:

A Magyarország határain belül a föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon, és a törvény erejénél fogva általános védelem alatt áll (Kötv. 8.§ (1.) bekezdése, valamint 11.§ (2.) bekezdése). A kulturális örökség elemeinek megőrzése és megóvása a nemzet egészének feladata és kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4.§ (1.) bekezdés)! Mivel a kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzetiségi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára (Kötv. 5. § (1) bekezdés).

A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3.§). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10.§ (1) bekezdés), illetve a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10§ (2) bekezdése). Az örökségvédelmi jogszabályok ezt az ún. fenntartható használat elvének alkalmazásával biztosítják, és előírják, hogy a lelőhelyek területét olyan mértékben lehet csak igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9.§).

Amennyiben a régészeti örökség helyszíni megóvása nem lehetséges, a lehető legnagyobb tudományos alapossággal, ahogy a tudományos célú kutatások esetében is, fel kell tártatni, számba kell venni, értékelni kell őket, megőrzésükről gondoskodni kell (Kötv. 4.§ (2) bekezdés).

A kulturális örökségvédelem területét bonyolult jogszabályi rendszer irányítja, amelynek alapját a nemzetközi egyezmények Magyarország jogrendjébe való beillesztése adta, illetve az 1990-es évektől a szakterület helyi adottságoknak megfelelő újraszabályozása következett és zajlik ma is.

A kulturális örökség védelmét megalapozó nemzetközi jogszabályok jegyzéke:

- a) *„1954. évi Hágai Egyezmény”-a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről* szóló 1957. évi 14. törvényerejű rendelet
- b) *„1992 évi Valetti Egyezmény”-a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között, 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről* szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 149/2000 (VIII. 31) Korm. rendelet

1.1. Az örökségvédelemmel, a régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- a) *a kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban Kötv.);
- b) *a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről* szóló 1997. évi CXL. törvény
- c) *a világörökségről* szóló 2011. évi LXXVII. törvény
- d) *a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról* szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (a továbbiakban Övr.)
- e) *az örökségvédelmi bírságról* szóló 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet (a továbbiakban Bírs. rendelet)
- f) *a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről* szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet
- g) *a muzeális intézményekben folytatható kutatásról* szóló 47/2001 (III. 27) Korm. rendelet
- h) *a régészeti leletek elsődleges leletfeldolgozásáról és muzeális intézménybe történő végleges befogadásáról* szóló 52/2016. (XII. 29.) EMMI rendelet

- i) *a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól* szóló 13/2015. (III. 11.) MvM rendelet

1.2. Egyéb, a kulturális örökségvédelem területét érintő jogszabályok:

- a) *a természet védelméről* szóló 1996. évi LIII. törvény
- b) *az épített környezet alakításáról és védelméről* szóló 1997. évi LXXVIII. törvény
- c) *a Büntető Törvénykönyvről* szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.).
- d) *a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről* szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban Sztv.)
- e) *a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól* szóló 2004. évi CXL. törvény

1.3. A régészeti területek típusai

A Kötv. és végrehajtási rendelete (Övr.) alapján a régészeti területeket alapvetően három védelmi kategóriába lehet besorolni:

1. *Védetté nyilvánított (kiemelten vagy fokozottan védett) régészeti lelőhelyek* (Kötv. 7. § 45. pontja, valamint a 13. § (4) bekezdés)
2. *Nyilvántartott régészeti lelőhelyek* (Kötv. 7. § 23.,)
3. *Régészeti érdekű területek* (Kötv. 7. § 29. pontja)

1.3.1. Kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhelyek

Ezek a lelőhelyek a Kárpát-medence története szempontjából nagy jelentőséggel bírnak, ezért védelmük fokozott odafigyelést igényel, fenntartható használatukat szigorú szabályok biztosítják. A Kötv. 13. § (1) bekezdése értelmében a védett lelőhelyen nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely annak akár részleges állapotromlását eredményezheti, továbbá az Övr. 21.§ (3) bekezdés a) pontja szerint a védett régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó beruházással el kell kerülni, valamint az Övr. 53. § (4.) bekezdés szerint a hatóság megtagadhatja hozzájárulását minden olyan földmunkavégzéssel járó tevékenységet, amely következtében a védett régészeti lelőhely megsemmisülne, vagy részleges állapotromlása következne be.

Az Övr. 53. § (1) bekezdés szerint az örökségvédelmi hatóság engedélye szükséges védett lelőhelyen a más hatóság engedélyéhez nem kötött alábbi tevékenységekhez: 30 cm mélységet meghaladó földmunkák, tereprendezés, depó, feltöltés, töltés létesítése.

Kiemelten védett régészeti lelőhely tervezett igénybevétele esetén az örökségvédelmi hatóság örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését írhatja elő a döntés szakmai megalapozottságának biztosítása érdekében (Övr. 53.§ (3) bekezdés).

1.3.2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A régészeti lelőhelyek Kötv. által biztosított általános védelmén túl (Kötv. 11.§) törekedni kell arra, hogy a védelmükre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, és csak szükség esetén szabad mentő jellegűeknek lenni (Kötv. 10. § (2) bekezdés). A Kötv. 19. § (1) bekezdése, valamint az Övr. 21. § (3) bekezdése szerint a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet, a tájképi jelentőségű lelőhelyet (pl. erőd, erődítés, földvár, halomsír, kunhalom, többszörös rétegzettségű település, vár...) és az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket el kell kerülni. Az ismert helyben megőrzendő lelőhelyek esetén az Övr. 53. § (1) bekezdés b.) pontja szerint a régészeti emlékek megóvási, konzerválási munkálatai elvégzéséhez a hatóság engedélye szükséges.

Mivel a Kötv. 19. § (2) bekezdés szerint a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el, az örökségvédelmi hatóság a régészeti lelőhelyek területén, hatáskörében eljárva, a régészeti örökség megóvása érdekében előírásokat tesz a földmunkával járó beruházások kivitelezésére vonatkozóan (Övr. 21.§ (1) bekezdés). A Kötv. 22. §. (1) bekezdése szerint a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel (régészeti megfigyelés, próbafeltárás illetve teljes felületű megelőző régészeti feltárás) megelőző régészeti feltárást kell végezni (Kötv. 22. § (3) bekezdés).

A Kötv. 19. § (3) bekezdés szerint a régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás, valamint a 23/F. § (7) bekezdésében foglalt esetek kivételével – a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált.

A Kötv 85/A. § (1) bekezdése szerinti esetekben Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település fejlesztési koncepciójának kidolgozása során. A dokumentáció vizsgálati része, az örökségi értékek felmérése – terepbejárás, az örökségi értékek elemzése, a tervezett

változtatási szándék örökségvédelmi hatásainak vizsgálata, a folyamatok okozta esetleges károk enyhítése lehetőségeinek számba vétele, illetve azok várható költségeinek felmérése nagymértékben segíti a beruházások tervezésének előkészítését (Övr. 83.§ (1) bekezdése, valamint 14. sz. melléklete).

A kulturális örökség – így a régészeti örökség elemei is – Kötv 8. § (1) bekezdés szerint a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak. A Kötv. 82. § (1)-(2) bekezdései szerint megsemmisítésük, vagy megrongálásuk, veszélyeztetésük esetén az elkövetőt örökségvédelmi bírsággal (a továbbiakban: bírság) kell sújtani, továbbá bírsággal sújtható az, aki a jogszabály által előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget. A bírságot a hatóság szabja ki (Kötv. 82. § (3) bekezdése) a Bír. rendelet előírásai szerint, mérlegelve a kulturális örökség elemének történeti, eszmei jelentőségét és egyediségét, az okozott kár nagyságát (Kötv. 82. § (4) bekezdés). Ezen túl, aki a tulajdonában álló műemléket, védett kulturális javak körébe tartozó tárgyat vagy a tulajdonában álló ingatlanon lévő régészeti lelőhelyet megrongálja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (Btk. 357. § (1) bekezdés), amennyiben védett kulturális javak körébe tartozó tárgy vagy régészeti lelőhely helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (Btk. 357§ (2) bekezdés c.) pont).

Egyéb esetekben a kulturális örökség védett elemeinek megsemmisítése, rongálása, szabálysértés (Sztv. 177. § (3) bekezdés).

1.3.3. Régészeti érdekű területek, az addig ismeretlen, újonnan észlelt régészeti lelőhelyek

Régészeti érdekű terület a Kötv. 7. § 29. pontja szerint „valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.” A Kötv. 19. § (2) bekezdés szerint: „A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” Ennek alapján fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni, és minden tervezett földmunka előtt célszerű a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező örökségvédelmi hatósággal (jelenleg a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztálya) egyeztetni.

A régészeti érdekű területen előkerült illetve egyéb, váratlanul előkerült régészeti leletek, lelőhelyek esetében a Kötv. 24. § (1)-(5) bekezdések szerint kell eljárni. Törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére, az ingatlan tulajdonosának, az építtetőnek és a kivitelezőnek az általa folytatott tevékenységet az előkerülés után a hatóság intézkedéséig

haladéktalanul fel kell függeszteni, gondoskodnia kell a helyszín és a lelet őrzéséről, valamint a jegyzőn keresztül értesítenie kell a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal illetve régészeti tevékenység elvégzésére jogosult intézményt (Laczkó Dezső Múzeum 8200 Veszprém, Erzsébet stny. 1.). Amennyiben szükséges, a feltárássra jogosult szerv köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni. Ha a mentő feltárást nem lehet 30 nap alatt elvégezni, a hatóság ideiglenes védelem alá helyezheti a területet.

A Kötv. 26. § szerint a korábban ismeretlen, régészeti nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhely, illetve lelet feltáráson kívüli felfedezője vagy bejelentője anyagi elismerésben részesíthető.

Nagyobb léptékű, földmunkával járó beruházás esetén a régészeti lelőhelyek területén kívül a régészeti örökség védelme és a fejlesztések, beruházások hatékonyabb megvalósítása érdekében javasolt a Kötv. 7. § (3) bekezdése szerinti Előzetes régészeti dokumentáció elkészíttetése a Kötv. 22.§ (2) bekezdése szerint, valamint a régészeti feladatellátásra a Kötv. 22. § (10)–(11) bekezdésében foglalt követelmények szerinti szerződés köthető (Kötv. 23/A. §), illetve javasolt.

1.4. Nagyberuházásokra vonatkozó külön rendelkezések

Nagyberuházások esetén az örökségvédelmi jogszabályok speciális előkészítő dokumentáció készítését írják elő. A Kötv. 7. § 20. pontja szerint Nagyberuházás azon földmunkával járó tevékenység, amelynek teljes bekerülési költsége meghaladja a bruttó 500 millió forintos értékhatárt, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. (jogutód intézmény az Építési és Közlekedési Minisztérium) által kezelt beruházás, a védmű-, töltés- és a 2500 hektár alapterületet meghaladó árapasztótározó-építés, vagy azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerint kisajátítást végeztek. A Kötv. 23/C § (1) bekezdése szerint Nagyberuházás esetén a tervezés és engedélyeztetés során előzetes régészeti dokumentációt (továbbiakban: ERD) kell készíttetni a Kötv. 7. § 3. pontban leírt tartalommal. Az ERD feladata a tervezett beruházás teljes területe régészeti érintettségének egyértelmű tisztázása, az érintett lelőhely(ek) jellegének, korának, kiterjedésének és intenzitásának vizsgálata, valamint az ebből következően elvégzendő régészeti feladatellátás formájának, idő- és költségvonzatainak és a feltárássra jogosult intézmények kijelölése. Az ERD készítéséhez műszeres lelőhely-, illetve leletfelderítés, valamint terepbejárás és próbafeltárás kapcsolódik. Az ERD készítésére a Kötv. 23/C § (3) bekezdése, valamint az Övr 3.§ (3)

bekezdése alapján jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet (a továbbiakban MNM) jogosult. A MNM. feltérési projekttervet készít (Kötv. 23/D § (1)-(5) bekezdések), ha a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció addig elkészült tartalma alapján a tervezett beruházás megvalósítása mellett dönt. A Kötv. 23/D (4) bekezdése kimondja, hogy a feltérési projekttervet a MNM. a beruházó részére megküldi. A beruházó a feltérési projekttervet véleményezheti, módosítását, kiegészítését javasolhatja, véleményét figyelembe kell venni.

A Nagyberuházásokra vonatkozó további speciális jogszabályi előírás, hogy a Kötv. 23/E (5) bekezdése, és az Övr. 43.§ (3) bekezdés szerint a Nagyberuházás esetén a kivitelezés során a régészeti feltérások területén kívül régészeti megfigyelést kell biztosítani.

1.1. A lakóépületek építésének egyszerű bejelentésére vonatkozó szabályok

Az Étv. 33/A § szerint a legfeljebb 300 négyzetméter összes hasznos alapterületű új lakóépület építése, illetve műemlék kivételével a meglévő lakóépület 300 négyzetméter összes hasznos alapterületet meg nem haladó méretűre bővítése, az ezekkel összefüggő tereprendezés és támfalépítés, nem építési engedélyköteles tevékenység. A bejelentést az építtető vagy megbízottja az Építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokat Támogató elektronikus Dokumentációs Rendszer felületén teszi meg. A benyújtandó dokumentáció kötelező tartalmi elemeit és a benyújtás módját az Étv. és a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről és egyes építésügyi tárgyú kormányrendeletek módosításáról szóló 456/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet részletezi, az abban leírtakon túl a régészeti lelőhely területén történő építkezés esetén a dokumentációnak tartalmaznia kell az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet 16.§ p) pontja szerint a helyszínen fennálló régészeti érintettség vagy védelem tényét a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartástól lekért adatok alapján. Mivel a korábban leírtak szerint a Kötv. 82. § (1)-(2) bekezdések alapján örökségvédelmi bírsággal kell sújtani az elkövetőt, aki régészeti jelenséget, leletet, lelőhelyet megsemmisít, megrongál, vagy veszélyeztet, illetve a beruházót, ha az örökségvédelmi hatóság engedélye vagy nyilatkozata nélkül beruházást valósít meg nyilvántartott régészeti lelőhely területén, az előírt adatkérésen túl a bejelentést megelőzően a tervekkel meg kell keresni a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot, és az egyeztetésről szóló iratot a bejelentéshez csatolni kell

3. Vizsgálat – értékelés

3.1. Földrajzi leírás, elhelyezkedés

A település Veszprém megyében, a Balatontól északra a Balaton-felvidék és kismédencéi kistáj nyugati felén helyezkedik el. Északon a Kab-hegy déli lejtője, keleten a Tótvázsonytól Szentgálig húzódó dolomitüledékből álló dombok, délen pedig a mencshelyi és pécselyi határban emelkedő hegyek határolják.

A kistáj fele-a 200-300 méter, egyötöde 300-400 méter tengerszint feletti magasságú. Hegységi, dombsági jellegű és síksági domborzattípusokból tevődik össze domborzata. Változatos felszínformák jellemzik: kiterjedt fennsíkok, alacsony fennsíkmaradványok, vulkáni tanúhegyek és kúpok, hegyközi medencék és eróziós völgyek, deráziós völgyekkel enyhén tagolt hegyláb felszínek. Mencshely község területének átlagos tengerszint feletti magassága háromszáznegyven méter, s ebből emelkedik ki a környék legmagasabb területe, a Halom-hegy, amelynek legmagasabb pontja 395,8 méter. A Halom-hegy kialakulása ahhoz a hét-hátom millió évvel ezelőtti aktív bazaltvulkanizmushoz kapcsolható melyet a Bakony kiemelkedését okozó rétegmozgások indítottak el. Ebben az időben formálódott a Badacsony és a Szent György-hegy is. A Halom-hegy bazaltlávatakarójának kiterjedése több mint egy négyzetkilométer, vastagsága elérheti a huszonöt és negyven méter közötti értékeket.

A kistáj nagyrészt mezozoos dolomit- és mészkőformációk anyagaiból épül fel. A vizsgált település fő nyersanyaga a mészkő. A vizsgált területre a különböző típusú erdőtalajok a jellemzőek. A Vázsonyi-medence természetes növényzete mára már csak helyenként maradt fenn. A mencshelyi Halom-hegy flórája és faunája az emberi tevékenység ellenére viszonylag kevésbé változott. E terület jellemző erdőtípusai a kocsánytalan tölgyesek és a gyertyános-tölgyesek.

3.2. - Történeti áttekintés, történeti területhasználat

Mencshely közigazgatási területéről ismert régészeti lelőhelyekre vonatkozóan Magyarország Régészeti Topográfiájának II. kötete ad áttekintést (Éri 1969, 131–33; 340).

Az említett szakirodalmi munka megjelenése óta szisztematikus - Mencshely teljes közigazgatási területére kiterjedő - régészeti kutatás nem folyt. A hatástanulmány összeállításakor a szakirodalmi adatok mellett a Lackó Dezső Múzeum Adattárában, az Építési és

Közlekedési Minisztérium által vezetett közhiteles nyilvántartásban, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti online régészeti adatbázisában szereplő, Mencshely területére vonatkozó nyilvántartott régészeti lelőhelyek adatait vettem figyelembe.

Mencshely történetének gyökerei a középső neolitikum (Kr.e. 5500/5400-5000/4900) időszakára nyúlnak vissza, ekkor régészetileg is bizonyíthatóan megjelenik és letelepedik az élelemtermelő embercsoport, akit a régészet tudománya – írott források hiányában - jellegzetes díszítési technikájukról dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának (továbbiakban rövidítve DVK) nevezett el ¹. A kultúra régészeti emléke a 8516 és 9824 számú lelőhelyeken került elő. (Regenye 1991; Éri 1969, 132, 340)

A Kr.e. 4. évezred közepén a késő rézkor időszakában (Kr.e. 3600/3500-2700/2500) nagy változások zajlottak le a Kárpát-medencében. Az őskor időszakában először alakul ki egységes szellemi és anyagi kultúra a Kárpát-medencében, mely a déli és keleti hatásokra kialakuló Baden-kultúra népességéhez kapcsolható. A kultúrának több mint 1600 lelőhelyét ismerjük hazánkban. A kultúra telepei között egyaránt megtalálhatók a nagy kiterjedésű, hosszán lakott, és a kisebb, egyrétegű, rövid életű települések is. A Baden-kultúra nyomai a 8514 és 9824 lelőhelyeken kerültek elő.

A bronzkor időszakára (Kr.e 2700/2500 – 900/800) keltezhető szórvány leletanyagot gyűjtöttek a 8515 és 8519 számú lelőhelyeken. (Éri 1969, 132–33)

A Kr.e. IV század első harmadától kezdve a Dunántúlt több hullámban a kelták szállták meg és tartották uralmuk alatt a római hódítás időszakáig. A keltákhoz köthető késő vakori gyöngyöt és fibulát (ruhakapcsolótűt) gyűjtöttek a 8514 számú lelőhelyen. (Éri 1969, 132)

A késő vaskornak a Római Birodalom terjeszkedése vetett véget. A Dunántúl teljes területének meghódítása és Pannónia provincia megszervezése Claudius császár uralkodása idején következett be, a Kr. u. I. század közepére.

A Balaton-felvidéken a Kr. u. II. századtól megfigyelhető birtokkoncentráció járult hozzá a Kr. u. III században a római villagazdaságok, azaz római nagybirtokok kialakulásához. Ilyen gazdasági központ romjai kerültek elő Mencshelyen a Berki-kút környékéről (8514. számú lelőhely). Az 1980-as évek közepén a villagazdaság három épületét tárták fel, mely alapján a

¹ Régészeti kultúra a klasszikus definíció szerint tárgyak rendszeresen ismétlődő együttese, mely adott helyen és időben véghez vitt, meghatározott tevékenységi formák sorozatát jeleníti meg. (Renfrew és Bahn 2005, 548.)

többfázisú villa a III-IV. századra keltezhető. A Berki-kút környékén a XX. század elején egy Kr.u. III-IV századra keltezhető mintegy száz darabos éremlelet került elő, főként Nagy-Konstantin (306-337) pénzekkel. A régészeti jelenségek és leletek bizonyítják, hogy a településen a római korban virágzó élet folyt. (Hermann 2002)

A késő népvándorláskor és a honfoglaláskor időszakából szórványlelettel rendelkezünk a Berki-kút környékéről (8514. számú lelőhely), amely a terület IX-X. századi lakottságára utalhat. (Éri 1969, 132)

A régészeti adatok alapján Árpád-kori településnyom feltételezhető a 8514. számú lelőhelyen, de jelentősebb Árpád-korra és középkorra vonatkozó adat a 8513. számú lelőhely kapcsán áll rendelkezésre. (Éri 1969, 131–32)

A középkori település kialakulásáról nem rendelkezünk hiteles adatokkal. Neve, amely eredetileg Mencsel vagy Mencsely alakban élt egészen a XIX. századig, bizonytalan eredetű. A község első hiteles említése egy 1269-ben kelt oklevélben található. (Hermann 2002) A település birtokosait (Vázsony nemzetség Mencshelyi ága) 1284-ben említik először. Minden valószínűség szerint az ő utódaik azok a nemesek, akiknek 1550-ben 10 portáját írták össze. 1584-re nemesi kúriáik elnéptelenedtek. A XVI-XVII. században többen eladják birtokaikat. A falu nemesi-paraszti községgé alakult át. A település tartósan nem néptelenedett el, csak 1696-ban említik a források elhagyottnak. (Éri 1969, 132) Temploma a mai evangélikus templommal azonosítható. Papját az 1333-ban pápai tizedjegyzék említi, a templomot magát csak 1584-ben említi egy forrás. (Koppány 1993, 145)

3.3. Természet, táj, tájhasználat – településhálózat és településszerkezeti összefüggések

3.3.1. Védettségek, korábbi kutatási eredmények

Az 1960-as évek közepén kezdte meg a Magyar Tudományos Akadémia egy a teljes Magyarország területét felölelő régészeti topográfia elkészítését. Mencshely település a 2. kötetben került sorra, amely 1969-ben jelent meg. Ekkor 8 beazonosítható és 1 bizonytalan jellegű, illetve helyileg azonosíthatatlan lelőhely adatait rögzítették. A csatolt térkép léptéke és a helyenként hiányos leírások miatt a lelőhelyek pontos helye és kiterjedése nem mindig meghatározható. A lelőhelyek revíziója azóta sem történt meg, bár legtöbbjük területén eredményes terepbejárást nem lehet végezni a lelőhelyek fedettsége miatt (növényzet, épület, építmény) miatt.

A fentiekből adódóan az alábbi problémák, bizonytalanságok merülnek fel a lelőhelyekkel kapcsolatban:

- Mivel kevés(nincs) feltáráson alapuló adat, a lelőhelyek pontos helye, mérete, intenzitása nehezen meghatározható.
- A minisztérium közhiteles adatszolgáltatásában egy-egy lelőhely több poligonnal szerepel.

Mindezeket figyelembe véve a település területén található régészeti lelőhelyekről az alábbi információkkal rendelkezünk:

Mencshely területén egyedi védelem alatt álló régészeti lelőhely nem található.

A település területéről 8 db., a közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyet ismerünk.

1. Evangélikus templom, (Mencshely 1.; MRT II. 32/1.) Leleőhely azonosítója: 8513.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 10/2, 11, 12, 326/1, 326/2, 326/3. hrsz. a grafikus ábrázolás szerint érintett a 8. hrsz,

A lelőhely kora és jellege: középkori település, középkori templom, (feltételezhetően középkori temető)

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Irodalom: (Éri 1969, 131–32; „Mencshely, Evangélikus templom Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024; Koppány 1993, 90)

Megjegyzés: A lelőhely jelenleg beépített, terepi kutatásra alkalmatlan, vélelmezhetően Észak felé nagyobb kiterjedésű, mint a nyilvántartás adatai, de a fentiek miatt a feltevés nem ellenőrizhető.

2. Berki-kút, (Mencshely2.; MRT II. 32/2.) Leleőhely azonosítója: 8514

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 041, 042/11, 042/12, 042/5, 042/6, 042/7, 047. hrsz.

A lelőhely kora és jellege: őskori települések nyomai (rézkori, vaskori), római kori villa épület nyomai, népvándorláskori lelet és Árpád-kori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

ásatás 1987 K. Palágyi Sylvia

helyszíni szemle, hatósági tevékenység: B. Sárosi Edit 2011.

Megjegyzés: a hatósági ellenőrzés során megállapították, hogy a lelőhelyet folyamatosan bolygatják, illegális fémkeresős tevékenység nyomai látszódnak.

Irodalom: (Éri 1969, 132; „Mencshely, Berki-kút Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024; K. Palágyi 2004, 99,100; K. Palágyi és Kulcsár 2005, 60–61)

3. Halom-hegy, (Mencshely 3.; MRT II. 32/3). Lelőhely azonosítója: 8515

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 061, 062/1, 2112, 2114, 2115, 2120 hrsz

A lelőhely kora és jellege: bronzkori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Irodalom: (Éri 1969, 132; „Mencshely, Halom-hegy Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

Megjegyzés: A lelőhelyen jelenleg főként erdő található, terepbejárásra korlátozottan alkalmas.

4. Murvagödrök, (Mencshely 4.; MRT II. 32/4). Lelőhely azonosítója: 8516

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely, 39/6 hrsz.

A lelőhely kora és jellege: neolit (DVK) kori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

ásatás 1987 Regenye Judit

Irodalom: (Éri 1969, 132; Regenye 1991; T. Bíró 1991; „Mencshely, Murvagödrök Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

Megjegyzés: A lelőhelyen jelenleg főként erdő és gyep található, terepbejárásra korlátozottan alkalmas.

5. Temető, (Mencshely 5.; MRT II. 32/5.) Lelőhely azonosítója: 8517.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 028, 246, 247, 248 hrsz.

A lelőhely kora és jellege: őskori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

ásatás: 2002 Csirke Orsolya

Irodalom: (Éri 1969, 132; Csirke 2002; „Mencshely, Temető Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2002)

Megjegyzés: A lelőhelyen jelenleg főként temető található, terepbejárásra alkalmatlan.

6. Vízmosta-dűlő, (Mencshely 6.; MRT II. 32/6). Lelőhely azonosítója: 8518.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 0102/7, 0102/8. hrsz.

A lelőhely kora és jellege: középkori település

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Irodalom: (Éri 1969, 132; „Mencshely, Vízmosta-dűlő Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

Megjegyzés: A terület jelenleg szántóként funkcionál.

7. Öreg erdő, (Mencshely 7.; MRT II. 32/7) Lelőhely azonosítója: 8519.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 013, 014/12, 014/13, 014/2. hrsz.

A lelőhely kora és jellege: őskori (bronzkori) lelet

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Megjegyzés: A terület jelenleg szántóként funkcionál.

Irodalom: (Éri 1969, 133; „Mencshely, Vízmosta-dűlő Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

8. Cser-tető, (Mencshely 8.; MRT II. 32/8). Lelőhely azonosítója: 8520.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 010/4, 012/8. hrsz

A lelőhely kora és jellege: őskori lelet

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Irodalom: (Éri 1969, 133; „Mencshely, Cser-tető Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

Megjegyzés: Jelenleg erdő, a terület terepbejárásra korlátozottan alkalmas.

9. Ragonya, (Vöröstó 6.; MRT II. 55/6). Lelőhely azonosítója: 9824.

A lelőhely helye, elhelyezkedése: a mellékelt térképen berajzolva

Érintett ingatlanok: Mencshely: 012/10, 015/10, 015/11, 015/12, 015/6. hrsz

A lelőhely kora és jellege: őskor települések

A lelőhelyen végzett régészeti tevékenység:

terepbejárás 1964 Torma István

Irodalom: (Éri 1969, 340; „Vöröstó, Ragonya Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis” 2024)

Megjegyzés: Jelenleg erdő, a terület terepbejárásra korlátozottan alkalmas.

3.3.2. Területhasználat és terület állapota a kulturális örökség összefüggésrendszerében

A településen található lelőhelyeket az alábbiak szerint hasznosítják jelenleg:

A **8513 sz. lelőhely** a település központja, településközponti vegyes terület, jelenleg beépített. A régészeti lelőhelyet valószínűleg nagy mértékben pusztították el a földmunkákkal, a beépítésekkel. A további bolygatások elkerülése érdekében minimálisan a jelenlegi beépítési szabályok megtartása a támogatandó.

A **8514 sz. lelőhely** mezőgazdasági és erdőterület, mezőgazdasági művelés, továbbá engedély nélküli fémkeresős tevékenység pusztítja, a védelme nem megoldott. A jelenlegi művelés természetközeli vétele, a lehető legkevesebb földmunkavégzéssel járó megoldás az örökségvédelmi szempontból támogatandó.

A **8515 sz. lelőhely** területét két egymást nem érintő poligonnal jelölte ki a közhiteles nyilvántartás. Főként erdő, kis mértékben mezőgazdasági terület, de erdővel fedett. A további állapotromlás megakadályozása érdekében a természetközeli művelési módok kiválasztását javasoljuk.

A **8516 sz.** szintén két különböző poligonnal szerepel a nyilvántartásban erdő művelési ággal. A további állapotromlás megakadályozása érdekében kevésbé intenzív erdőművelési módszereket javasolunk.

A **8517 sz lelőhely** területét különleges temető területként szabályozzák, a temetőként való hasznosítás valószínűsíthetően elpusztította a régészeti jelenségek nagy részét, a funkcióból adódóan kevesebb bolygatással járó módszert nem tudok javasolni.

A **8518 sz. lelőhely** esetében nagyüzemi-árutermelő gazdálkodásra szakosodott területről beszélünk, amennyiben a változtatás igénye fennáll, a területen kevésbé intenzív művelési mód alkalmazását javaslom.

A **8519 sz. lelőhely** erdő területén található, amennyiben felmerül a művelési ág váltás kérdése, javasoljuk olyan gazdálkodási mód megválasztását, amely nem pusztítja tovább a régészeti jelenségeket, leleteket (legelő, kaszáló).

A **8520 sz. lelőhely** esetében a közhiteles nyilvántartás két egymástól elkülönülő poligonnal jelöli a lelőhelyet, erdő területén található, amennyiben felmerül a művelési ág váltás kérdése, javasoljuk olyan gazdálkodási mód megválasztását, amely nem pusztítja tovább a régészeti jelenségeket, leleteket (legelő, kaszáló).

A **9824 sz. lelőhely** Mencshely község területét érintő része jelenleg árutermelő mezőgazdasági terület, ebből viszonylag intenzív mezőgazdasági művelés lehetősége következik. Javasoljuk a lelőhelyen olyan mezőgazdasági művelési módszerek kiválasztását, amelyek kevésbé veszélyeztetik, pusztítják a lelőhely állományát.

4. Változtatási szándékok

4.1. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változtatás

Általánosságban elmondható, hogy a rendelkezésekre bocsátott 57 pontban vázolt változtatások viszonylag kevés kulturális örökségvédelmi vonatkozással bírnak². A beépítésre szánt terület 5 pont alapján, kis területen nő, a hatályos településrendezési eszközökben kijelölt, eddig be nem épített területek, feltáró utak esetében a település mérlegelte ezek szükségességét, ezért több esetben a jelenleg fennálló használat visszaállítását tervezik tervszinten is. Üdvözlendő, hogy a tervben több pontban rögzítik a tájképvédelmi mezőgazdasági területek szabályozását, ezek az intenzív mezőgazdasági művelést kizárják. Ez összhangban van a jelenlegi területhasználatot elemző 3.3.2. sz. fejezetben leírtakkal, továbbá az eddig ismeretlen régészeti örökség „in situ” védelmét is segítik.

A tervezett módosítások közül az alábbiak bírnak régészeti érintettséggel:

A 7. sz. módosítás valószínűsíthetően érinti a 8517. sz. lelőhelyet, a konyhakertes mezőgazdasági terület és a kiskertkén való hasznosítás a nagyüzemi műveléshez képest kevésbé pusztító hatású örökségvédelmi szempontból, ezért a vélelmezett régészeti jelenségek veszélyeztetettsége csökken.

A 8. sz. módosítás gyakorlatilag megerősíti az eddigi területhasználatot, a temetőként való hasznosítással a pusztítás mértéke nem nő tovább.

A 17. sz. módosítás érintheti a 8513 sz. régészeti lelőhelyet, de a jelenleg is zöldfelület, a jelenleg is fennálló hasznosítás tervszintű rögzítése örökségvédelmi szempontból támogatandó.

A 36. sz. módosítás érinti a 9824 sz. régészeti lelőhely területét, de az tájgazdálkodási mezőgazdasági területek kevésbé intenzív módszerei régészeti szempontból pozitívan hatnak a lelőhely további bolygatásának megakadályozása szempontjából, ezért a tervezet változtatás támogatandó.

A 39. sz. módosítás érinti a 8519 sz. lelőhelyet, a jelenlegi természetközeli mezőgazdasági felhasználás tervben történő rögzítése (tájgazdálkodási mezőgazdasági területként) örökségvédelmi szempontból támogatandó.

A 46. sz. módosítás érintheti a 8514. sz. régészeti lelőhelyet, de a gazdasági erdőből védelmi erdővé módosítás nem növeli a régészeti jelenségek veszélyeztetettségét, ezért örökségvédelmi szempontból nem kifogásolható.

² lsd. I. sz. Függelék

Az 53. sz. módosítás érinti a 8515. sz. lelőhelyet, de az erdővel fedettség megmarad, ezért a lelőhely veszélyeztetettsége nem nő.

A rendelkezésemre bocsátott dokumentáció vizsgált része tartalmazza a szabályozási és szerkezeti tervlapokat, továbbá a helyi építési szabályzat (a továbbiakban HÉSZ) tervezett szövegét. A HÉSZ II. fejezet 2. pontja foglalkozik az épített örökség védelmével, ahol a 16. §. vonatkozásába megjegyezném, hogy jelen szövegezés alapján túl általános, amennyiben a továbbiakban részletezni kívánják a 17-21§ szerint a védendő objektumokra vonatkozó előírásokat, az országos műemléki védelemmel rendelkező (egyedi, területi védelem) ingatlanokra vonatkozóan is javasoljuk a magasabb szintű jogszabályokra történő hivatkozást, illetve az örökségvédelmi intézményekre vonatkozó előírást.

5. Hatáselemzés a különböző hatásterületek kijelölésével (hatásvizsgálat és javaslatok)

5.1. Régészeti emlékek fenntarthatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának általános jogszabályi háttere

Általánosságban felhívom az érintettek figyelmét, hogy *a Kötv. 22. § szerint a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel megelőző régészeti feltárást kell végezni. A megelőző feltárás régészeti megfigyelés, próbafeltárás, illetve teljes felületű megelőző régészeti feltárás módszerével valósulhat meg, melynek költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált.*

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy minden egyes nyilvántartott lelőhelyet érintő munkálat esetében, továbbá minden olyan esetben, amikor váratlanul régészeti lelet vagy jelenség kerül elő, a *hatáskörrel és illetékességgel rendelkező örökségvédelmi hatóságot (jelenleg a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal)* és ez utóbbi esetben a területileg illetékes múzeumot (*Laczkó Dezső Múzeum*) is értesíteni kell. A beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások jelentős időkiesést okozhatnak egy-egy beruházás során. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti pluszköltségek tervezése

Külön felhívom a döntés előkészítőik döntéshozók figyelmét az egyes régészeti geofizikai vizsgálatokra (talajmágneseesség mérés, a talajellenállás mérés, valamint talajradar kutatás), melyek kis területen költséghatékonyan szolgáltathatnak adatokat az egyes régészeti lelőhelyek kiterjedéséről, intenzitásáról. A Kötv. 20. § (2) alapján a lelőhely állapotában maradandó változással nem járó műszeres lelőhely-felderítés feltárási engedély nélkül végezhető tevékenység de Kötv. 20. § (3) alapján bejelentés köteles.

A rendelkezésre álló adatok alapján nem látom indokoltnak a település területén lévő régészeti lelőhelyek védetté nyilvánításának kezdeményezését.

A Mencshely külterületén fekvő lelőhelyek hosszú távú megmaradása nagyban függ a bolygatással járó talajművelés és az ilyen jellegű hasznosítás intenzitásától.

Ugyanis a bolygatással járó művelés, mint a szántás – különösen a mélyszántás és a talajlazítás – folyamatos állagromlást okoz a lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig teljes megsemmisüléssel fenyeget. Javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés utáni kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás jelenlegi gyakorlatának fenntartása. A gyepterület, rét, legelő művelések a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Épp ezért törekedni kell a területek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben.

A felszínen is látható, szétszántott leletek és jelenségek által mutatott súlyos károsodottság, végső megsemmisülés-közel állapota jelen ismereteink szerencsére egyik lelőhely esetében sem áll fenn. Ugyanakkor bármilyen újabb beruházás – pl. alagsóvezetés, meliorizálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépités, stb. – jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály szakhatósági hozzájárulásához kötöttek. A Hivatal saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel – pl. a beruházó költségére történő teljes területű megelőző feltárás, próbafeltárás vagy régészeti felügyelet elrendelésével engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes az ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

A kert, szőlő, vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyre nézve, ugyanis a szőlő és kertműveléshez, illetve az

erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek – pl. rigolírozás, szőlőirtás, új ültetvény telepítése, fásítás, tuskózás – a lelőhelyek részbeni bolygatásával vagy megsemmisítésével járhatnak. E tevékenységeket ezért lehetőleg kerülni kell. A jelenlegi területhasználatok módosításához ezért javasolt a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály előzetes állásfoglalásának beszerzése. A belterületi, vagy egyéb beépített területrészekben az építési munkálatok, melyek a talajt bolygatják – pl. ház-, pince- vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépítés stb. – ugyancsak veszélyeztető forrásnak minősülnek. Ezért a beépített területeken is a lelőhelyek területén az ilyen jellegű beavatkozásokat a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály szakhatósági hozzájárulásához, illetve örökségvédelmi szakkérdés vizsgálatához kötik a jogszabályok.

Egy-egy nagyobb területet érintő bármely beruházás esetén célszerű külön hatásvizsgálat készíttetése. A légifotó, az adott teljes felületet érintő szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés alkalmazásával a lelőhelyek kiterjedése, jellege és intenzitása viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített előzetes régészeti hatástanulmány (ERD) révén ugyanis elkerülhető, hogy a terv az engedélyezési fázisban a Veszprém Vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály által elutasításra, vagy nem várt mértékben módosításra kerüljön.

Amennyiben a lelőhelyeken és régészeti érdekű területeken kívül kerülne elő lelet vagy jelenség, akkor a korábban részletesen is leírt jogszabályok szerint kell eljárni.

5.2. Kárenyhítés lehetősége, költsége illetve ellentételezésének lehetőségei

A jogszabályok nem írnak elő kárenyhítési vagy ellentételezési kötelezettséget arra az esetre, ha egy terület tulajdonosát az előírások vagy a jogszabályból eredő kötelezettségei miatt hátrányok érik. Ugyanakkor a kárpótlás lehetőségét nem is zárja ki semmi, így ez minden esetben az érintett felek megegyezésétől függ. A régészeti lelőhellyel érintett ingatlanok esetében megvizsgálandó annak lehetősége, hogy a Nemzeti Földalapba való felajánlásért cserébe onnan másik, azonos értékű ingatlan formájában történjen ellentételezés.

A régészeti lelőhely – részben, mint a környezeti elemek egyike (a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § (1). bekezdése) – a hatályos magyar törvények értelmében általános védelmet élvez. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségének megőrzését a kulturális örökség védelméről szóló

2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban Kötv.) rendelkezései szerint, az alábbiak alapján biztosítani kell:

A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3.§).

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10.§ (1) bekezdés), illetve a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10§ (2) bekezdése). Az örökségvédelmi jogszabályok ezt az ún. fenntartható használat elvének alkalmazásával biztosítják, és előírják, hogy a lelőhelyek területét olyan mértékben lehet csak igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9.§).

Amennyiben a régészeti örökség helyszíni megóvása nem lehetséges, a lehető legnagyobb tudományos alapossággal, ahogy a tudományos célú kutatások esetében is, fel kell tárni, számba kell venni, értékelni kell őket, megőrzésükről gondoskodni kell (Kötv. 4.§ (2) bekezdés).

5.3. A jelenleg hatályos településrendezési terv régészeti örökség védelmére vonatkozó intézkedései

A jelenleg hatályos rendezési terv nem tartalmaz a régészeti örökség védelmére vonatkozó különleges előírásokat. A Szerkezeti tervlapon ábrázolják a lelőhelyeket, de a HÉSZ tartalmazza a régészeti területek helyrajzi számos listáját és a hatósági közreműködésre vonatkozó előírásokat.

Az elfogadásra tervezett HÉSZ szövege alkalmas a régészeti örökség megfelelő védelmének biztosítására, a szabályozási tervlapokon megfelelően ábrázolják a közhiteles régészeti nyilvántartásban megtalálható régészeti lelőhelyeket.

5.4. Javaslatok a terület további hasznosítására

A régészeti lelőhelyek jelenlegi területhasználatának vizsgálata során már kitértünk a veszélyeztetettség okaira, mértékére és javaslatokat tettünk a jelenlegi használat örökségvédelmi szempontból kevésbé káros módosítására.

Az Övr. 14. melléklet 1.2 pontja, ahogy fentebb már jeleztük, legalább az újonnan beépítésre szánt területek vonatkozásában megalapozó régészeti terepbejáráson alapuló felmérést ír elő. Ezt azzal szükséges kiegészíteni, ahogy a korábban már kijelölt, de eddig még be nem épített beépítésre szánt területek esetében is javasoltuk, úgy ezeken a területeken is hasznos volna a terepbejárást kiegészítendő a geofizikai kutatások (talajmágnesesesség mérés, a talajellenállás mérés valamint talajradar kutatás) elvégzése a régészeti érintettség megállapítására. Ezek kisebb területek esetében költséghatékonyan szolgáltathatnak adatokat az egyes régészeti lelőhelyek kiterjedéséről, intenzitásáról.

6. Összefoglalás

Jelen munka Mencshely település örökségvédelmi hatástanulmányának a településtervezés jelen szakaszában rendelkezésre álló adatok alapján felépített régészeti szakterületi része. Eszerint elkészült a településre vonatkozó történeti összefoglaló, elvégeztem a jelenleg ismert régészeti lelőhelyek adatainak összegyűjtését, a lelőhelyeket eddig ért hatások számbavételét, megfogalmaztam a javasolt terület felhasználási módokat, továbbá a település rendelkezésemre bocsátott, 57 pontban vázolt változtatási szándékának elemzését., Ez az egymásra épülő, szakaszokban végzett munka segíti elő, hogy a településrendezési eszközök a lehető leghatásosabb módon támogassák a kulturális örökségvédelem intézményeinek értékvédő-értékmentő munkáját.

7. Nyilatkozat

Alulírott, Havasi Bálint, régész nyilatkozom, hogy a 4/2001 (II.20.) NKÖM rendelet 6. § (1) bekezdésének a) pontja szerinti előírásnak megfelelően szerepelek az adott örökségvédelmi területre vonatkozó szakértői névjegyzékben, valamint a nevezett jogszabályi hely (2)

bekezdésében foglalt előírásnak megfelelően rendelkezem régész szakirányú felsőfokú végzettséggel.

Régész diploma száma: PTD 000176 34/2001

Névjegyzéki sorszáma: 15-024 (mely az alábbi linken ellenőrizhető:
<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/parlamenti-allamtitkar/regeszeti-es-muemleki-szakertoi-nevjegyzek/regeszeti>)

Az általam ellenjegyzett régészeti örökségvédelmi hatástanulmány (Alsópáhok településrendezési tervéhez), illetve annak általam jegyzett részei az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készültek, a tanulmányban szereplő tervezett megoldásokra vonatkozó javaslatok azoknak mindenben megfelelnek.

Keszthely, 2024. 03.14.

.....
Havasi Bálint
régész

8. Felhasznált irodalom

- Csirke, Orsolya. 2002. „Jelentés a Mencshely határában folyó régészeti szakfelügyeletről”. *Régészeti Kutatások Magyarországon 2002.*, 239.
- Éri, Istvan, szerk. 1969. *A veszprémi járás*. Magyarország régészeti topográfiája 2. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hermann, István. 2002. *Mencshely. OSZK*. [Budapest]: Száz M. Falu Könyvesháza Kht. <https://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=any&SRY=an&SRE=000000931571>.
- K. Palágyi, Sylvia. 2004. *Veszprém megye római kori kőfaragványainak gyűjteménye. Baláca, római kori villagazdaság*. Veszprém.
- K. Palágyi, Sylvia, és Ágnes Kulcsár. 2005. *Római kori ékszerek és viseleti tárgyak a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből*. Veszprém.
- Koppány, Tibor. 1993. *A Balaton környékének műemlékei*. [Budapest]: OMvH. <http://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=any&SRY=an&SRE=000000091882>.
- „Mencshely, Berki-kút Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71523>. 2024. március 14.
- „Mencshely, Cser-tető Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71530>. 2024. március 14.
- „Mencshely, Evangélikus templom Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71522>. 2024. március 14.
- „Mencshely, Halom-hegy Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71524>,. 2024. március 14.
- „Mencshely, Murvagödrök Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71525>. 2024. március 14.
- „Mencshely, Temető Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2002. 2002. augusztus 16.
- „Mencshely, Vízmosta-dűlő Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71527>. 2024. március 14.
- Regenye, Judit. 1991. „Neolitikus leletek Mencshely környékéről. Neolitische Funde aus Umgebung von Mencshely.” *Tapolcai Városi Múzeum Közleményei*, sz. 2: 31–48.
- Renfrew, Colin, és Paul Bahn. 2005. *Régészet: elmélet, módszer, gyakorlat*. Budapest: Osiris.
- T. Bíró, Katalin. 1991. „Mencshely-Murvagödrök kőanyaga. Steinartefakte aus neue Grabungen von Mencshely.” *Tapolcai Városi Múzeum Közleményei*, sz. 2.: 51-72.
- „Vöröstó, Ragonya Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis”. 2024. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/74072>. 2024. március 14.